

MAXSUS PEDAGOGIKA MAQSADI VA VAZIFALARI.

Andijon davlat pedagogika Instituti Maktabgacha ta'lim va Maxsus pedagogika fakulteti o'qituvchisi Najimova Muxabbatxon

Maktabgacha ta'lim va Maxsus pedagogika fakulteti Logopediya 1-bosqich talabasi Mahkamova Zarinabonu

Annotatsiya: Ushbu maqola maxsus pedagogikaning asosiy maqsad va vazifalarini tahlil qiladi. Maxsus pedagogika alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslarni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ularning jamiyatga integratsiyalashuvini ta'minlashni ko'zda tutadi. Uning asosiy vazifalari orasida diagnostika, individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, korreksion-rivojlantiruvchi ishlar va ijtimoiy moslashuvni qo'llab-quvvatlash mavjud. Tadqiqot maxsus pedagogikaning har bir bolaning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishdagi muhim rolini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Maxsus Pedagogika, Inklyuziv Ta'lim, Alohida Ehtiyojli Bolalar, Ta'lim Maqsadlari, Korreksion Pedagogika, Rivojlanish Buzilishlari, Ijtimoiy Moslashuv, Individual Ta'lim

Abstract: This article analyzes the main aims and objectives of special pedagogy. Special pedagogy focuses on the education, upbringing, and development of individuals with special educational needs, aiming to ensure their successful integration into society. Its key tasks include diagnosis, development of individualized education programs, correctional-developmental work, and support for social adaptation. The study emphasizes the crucial role of special pedagogy in realizing the full potential of every child.

Keywords: Special Pedagogy, Inclusive Education, Children With Special Needs, Educational Aims, Correctional Pedagogy, Developmental Disorders, Social Adaptation, Individualized Learning

Аннотация: Данная статья анализирует основные цели и задачи специальной педагогики. Специальная педагогика направлена на обучение, воспитание и развитие лиц с особыми образовательными потребностями, стремясь обеспечить их успешную интеграцию в общество. Среди ее ключевых задач — диагностика, разработка индивидуальных образовательных программ, коррекционно-развивающая работа и поддержка социальной адаптации. Исследование подчеркивает важную роль специальной педагогики в реализации полного потенциала каждого ребенка.

Ключевые слова: Специальная Педагогика, Инклюзивное Образование, Дети С Особыми Потребностями, Образовательные Цели, Коррекционная Педагогика, Нарушения Развития, Социальная Адаптация, Индивидуальное Обучение

Maxsus pedagogika - jism oniy yoki ruhiy rivojlanishida kamchiliklari bor boialaming rivojlanishidagi xususiyatlarini o'rganadigan, ularning ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanadigan fandır. Korreksiya so'zi lotincha-tuzatish, bartaraf etish degan so'zlardan olingan. Har qanday fanning o'z predmeti, maqsadi, vazifalari bo'lgani kabi, maxsus pedagogika fanining ham o'z predmeti, maqsadi, vazifalari mavjud. maxsus pedagogika fanining mavzu bahsi, predmeti jism oniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalardir.

Maxsus pedagogika fanining vazifasi-nuqsonlaming kelib chiqish sabablari, turlarini, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning psixofiziologik rivojlanishidagi xususiyatlarini o'rganish, shular asosida ular uchun differensial yoki integratsiyalashgan, inkluziv sharoitda ta'limni tashkil etish, ularning ta'lim-

tarbiyasi, ijtimoiy adaptatsiyasi (moslashuvi) reabilitatsiyasi, ijtimoiylashuvi bilan shug'ullanishdir.

Maxsus pedagogika fanining maqsadi - rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar ijtimoiylashuvi, ijtimoiy adaptatsiyasi va reabilitatsiyasini amalga oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni o'rganish, ulardagi psixofiziologik kamchiliklarni iloji boricha ertaroq tashxis qo'yib, bartaraf etish, tuzatish yoki bilinmaydigan holga keltirish usullarini belgilash va amaliyotga tatbiq etishdan iborat. Bola rivojlanishidagi nuqsonlar har xil bo'ladi, ularni ingiliz tilidagi ba'zilari batamom bartaraf etiladi, ba'zilari bir qadar tuzatiladi, korreksiyalanadi, bilinmaydigan holga keltiriladi, boshqalari esa kompensatsiyalanadi. Masalan, bola nutqida og'ir nuqson bo'lsa, ilk yoshda to'g'ri tashkil etilgan logopedik chora-tadbirlar ta'sirida uni to'liq bartaraf etish mumkin. Boladagi nuqson markaziy nerv sistemasidagi organik kamchiliklar natijasida paydo bo'lgan bo'lsa (masalan, aqli zaiflik shunday nuqson jumlasiga kiradi), uni to'liq bartaraf etib bo'lmasa ham, biroq kamaytirish, ko'zga ko'rinmaydigan, sezilmaydigan darajagacha tuzatish mumkin. Maxsus pedagogika amaliyotida yana shunday toifadagi alohida yordamga muhtoj bolalar kuzatiladiki, ulardagi nuqsonni kuzatib ham, korreksiyalab ham bo'lmaydi, masalan, tug'ma ko'rish yoki karlikning ayrim turlari shular jumlasidandir. Bunda ko'rish analizatorining vazifasini sezgi organlariga, eshitish analizatorining vazifasini esa ko'rish analizatoriga yuklash, ya'ni kompensatsiyalash, o'rnini bosish mumkin. Ko'rish qobiliyati zaif bolalar sezgi organlariga tayangan holda barmoqlari bilan Brayl shriftidan foydalanadilar. Bunda harf olti nuqta kombinatsiyasi bilan belgilanadi. Eshitish qobiliyatida muammosi bo'lgan bolalar esa imoishora, daktil nutqdan, barmoqlar harakati bilan anglatiladigan nutqdan foydalanishlari mumkin. Korreksion pedagogika fanining rivojlanishi natijasida undan quyidagi tarmoqlari mustaqil fan sifatida ajralib chiqdi: - surdopedagogika (lotincha surdus - kar, gung so'zidan olingan) eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning ta'lim tarbiyasi bilan shug'ullanadigan fan; - tiflopedagogika (yunoncha tiflos - ko'r, so'qir so'zidan

olingan) - ko‘zi ojiz bolalaming taiim -tarbiyasi bilan shuqullanadigan fan; - oligofrenopedagogika (yunoncha oligos - kam, fren - aql), so‘zlaridan olingan, - aqliy tomondan zaif bolalaming taiim -tarbiyasi bilan shug‘ullanadigan fan; - logopediya (yunoncha logos - so‘z, padeo - tarbiya so‘zlaridan olingan) - og‘ir nuq nuqsonlarini o‘rganish, oldini olish, bartaraf etish yoki ilari, usullarini o‘rganadigan fan. Bugungi kunda maxsus ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun samarali ta‘lim tizimini yaratish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda. Mavjud ta‘lim tizimining asosiy muammolarini aniqlash va uni takomillashtirish yo‘llarini belgilash muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda bu borada sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-sonli qarori bilan maxsus ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni o‘qitishga oid normativ-huquqiy hujjatlar tasdiqlanib, turli toifadagi o‘quvchilar uchun aniq korreksion tadbirlar va ularni amalga oshirish usullari belgilandi. Bu hujjat nutq terapiyasi, ijtimoiy moslashuv, mayda motorika kabi faoliyatlarni individual, kichik guruhlarda yoki umumiy guruhlarda o‘tkazishni nazarda tutadi. Shuningdek, maxsus muassasalarda sinflarning to‘ldirish me‘yorlari (masalan, eshitish yoki ko‘rish qobiliyati zaif bolalar uchun 8-12 nafar) aniq belgilangan bo‘lib, bu sohaning amaliy jihatdan tartibga solinishidan dalolat beradi. Ushbu chora-tadbirlar maxsus ta‘lim tizimini mustahkamlash va bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan. Mazkur tadqiqot maxsus pedagogikaning maqsad va vazifalarini chuqur tahlil qilishga, uning ijtimoiy ahamiyatini ochib berishga hamda maxsus ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslar bilan ishlashning nazariy va amaliy asoslarini tizimlashtirishga qaratilgan. Maxsus pedagogikaning asosiy maqsadi, avvalambor, maxsus ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarning to‘laqonli rivojlanishini, jamiyatga integratsiyalashuvini va hayot sifatini oshirishni ta‘minlashdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun bir qator vazifalar belgilab beriladi. Zamonaviy adabiyotlarda qayd etilishicha, maxsus pedagogikaning vazifalari diagnostik, korreksion-pedagogik,

компенсатор, профилактик, ijtimoiy-integrativ, metodik va kadrlar tayyorlash yoʻnalishlarida kengayib bormoqda.

Diagnostik vazifa maxsus taʼlim ehtiyojlari boʻlgan bolalarni erta aniqlash, ularning rivojlanishidagi nuqsonlarning sabablarini oʻrganish va psixologik-pedagogik hamda klinik jihatdan kompleks baholashni oʻz ichiga oladi. Bu jarayon bolaning individual xususiyatlarini, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga qaratilgan boʻlib, keyingi korreksion-rivojlantiruvchi ishlarning samaradorligi uchun asos boʻlib xizmat qiladi. Soʻnggi tadqiqotlar erta diagnostikaning ahamiyatini, ayniqsa, bolaning rivojlanishidagi ilk bosqichlarda nuqsonlarni aniqlash va oʻz vaqtida aralashuvni taʼminlash zarurligini taʼkidlaydi. Bu esa maxsus pedagogik yordamning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Korreksion-pedagogik vazifa maxsus taʼlim ehtiyojlari boʻlgan shaxslarning rivojlanishidagi nuqsonlarni tuzatish, ularning kognitiv, motor, nutqiy va ijtimoiy-emotsional koʻnikmalarini rivojlantirishga qaratilgan individual taʼlim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishni nazarda tutadi. Bu vazifa doirasida surdopedagogika, oligofrenopedagogika, tiflopedagogika va logopediya kabi yoʻnalishlar oʻziga xos metodologiya va texnologiyalarni qoʻllaydi. Masalan, eshitish qobiliyati zaif bolalar uchun nutqni rivojlantirish va eshitishni kompensatsiya qilishga qaratilgan maxsus usullar, koʻrish qobiliyati zaif bolalar uchun Brayl yozuvi va taktil idrokni rivojlantirish, aqliy rivojlanishida nuqsoni boʻlgan bolalar uchun esa kognitiv jarayonlarni faollashtiruvchi va amaliy koʻnikmalarni shakllantiruvchi dasturlar ishlab chiqiladi. Zamonaviy adabiyotlar korreksion-pedagogik jarayonda innovatsion texnologiyalardan, masalan, yordamchi va adaptiv texnologiyalardan foydalanishning ahamiyatini alohida qayd etadi.

Kompensator vazifa rivojlanishdagi nuqsonlar tufayli yuzaga kelgan cheklovlarni bartaraf etish yoki ularning oʻrnini bosuvchi mexanizmlarni

shakllantirishga qaratilgan. Bu, masalan, eshitish qobiliyati zaif bolalarda ko‘rish va taktil idrokni rivojlantirish orqali axborotni qabul qilishni kuchaytirish, ko‘rish qobiliyati zaif bolalarda esa eshitish va taktil sezgilar yordamida atrof-muhitni o‘rganishni ta‘minlash kabi faoliyatlarni o‘z ichiga oladi. Bu vazifa maxsus ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarning mavjud imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanishga va ularning mustaqil hayot kechirish qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Profilaktik vazifa ikkilamchi nuqsonlarning oldini olish va rivojlanishdagi mavjud nuqsonlarning chuqurlashuviga yo‘l qo‘ymaslikka qaratilgan. Erta aralashuv va kompleks yordam dasturlari bu vazifani amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolaning rivojlanishidagi ilk bosqichlarda ko‘rsatilgan maxsus pedagogik yordam ko‘plab muammolarning oldini olishga va bolaning keyingi rivojlanishi uchun mustahkam zamin yaratishga yordam beradi.

Ijtimoiy-integrativ vazifa maxsus ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarning jamiyatga to‘laqonli integratsiyalashuvini ta‘minlashga qaratilgan. Bu vazifa ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, tengdoshlari va kattalar bilan muloqot qilish qobiliyatini shakllantirish, kasbiy ta‘lim olishlari va mehnat faoliyatiga jalb etilishlari uchun sharoit yaratishni o‘z ichiga oladi. So‘nggi yillarda inklyuziv ta‘lim tamoyillarining keng yoyilishi bu vazifaning ahamiyatini yanada oshirdi. Maxsus pedagogika endilikda nafaqat maxsus muassasalar doirasida, balki umumta‘lim maktablarida ham maxsus ehtiyojli bolalarni qo‘llab-quvvatlash, ularning tengdoshlari bilan birga ta‘lim olishlari uchun zarur sharoitlarni yaratishga xizmat qilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-sonli qarori [2] kabi normativ-huquqiy hujjatlar aynan shu yo‘nalishdagi ishlarni tartibga solib, maxsus ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni o‘qitishga oid aniq korreksion tadbirlar va ularni amalga oshirish usullarini belgilab berdi. Bu hujjat nutq terapiyasi, ijtimoiy moslashuv, mayda motorika kabi faoliyatlarni individual,

kichik guruhlarda yoki umumiy guruhlarda o‘tkazishni nazarda tutadi, bu esa ijtimoiy integratsiya jarayonining amaliy jihatdan qo‘llab-quvvatlanishidan dalolat beradi.

Metodik vazifa maxsus ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslar bilan ishlashning yangi metod va texnologiyalarini ishlab chiqish, mavjudlarini takomillashtirish, o‘quv-metodik materiallar yaratish va baholash tizimlarini optimallashtirishni o‘z ichiga oladi. Bu vazifa maxsus pedagogikaning ilmiy-nazariy asoslarini doimiy ravishda yangilab borishni va amaliyotni ilmiy yutuqlar bilan boyitishni talab etadi. Zamonaviy tadqiqotlar maxsus ta’limda differensial va individual yondashuvlarning ahamiyatini, shuningdek, o‘qitish jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini keng muhokama qilmoqda.

Kadrlar tayyorlash vazifasi maxsus pedagogika sohasida yuqori malakali mutaxassislarni, ya’ni defektologlarni tayyorlash, ularning kasbiy mahoratini oshirish va qayta tayyorlashni o‘z ichiga oladi. Bu vazifa maxsus ta’lim tizimining samaradorligini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki malakali kadrlar maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashning barcha bosqichlarida sifatli yordam ko‘rsatishning asosiy kafolatidir. So‘nggi yillarda umumta’lim maktablarida inklyuziv sinflarning ko‘payishi munosabati bilan umumiy pedagoglarning maxsus pedagogika bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini oshirish, ularni inklyuziv ta’lim sharoitida ishlashga tayyorlash masalasi ham dolzarb vazifaga aylandi.

Xulosa qilib aytganda, maxsus pedagogikaning maqsad va vazifalari zamonaviy ilmiy adabiyotlarda keng qamrovli va dinamik jarayon sifatida tahlil etilmoqda. Uning asosiy yo‘nalishlari maxsus ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash, ularning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ko‘maklashish, shuningdek, bu jarayonni ilmiy-metodik jihatdan qo‘llab-quvvatlashdan iborat. Bu boradagi tadqiqotlar maxsus pedagogikaning kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashda, jumladan,

texnologik innovatsiyalarni joriy etish, individual ta'lim traektoriyalarini yaratish va mutaxassislararo hamkorlikni kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maxsus pedagogikaning maqsad va vazifalarining evolyutsiyasini va hozirgi kundagi dolzarbligini tushunish uchun tarixiy-mantiqiy tahlil ajralmas ahamiyatga ega. Bu usul maxsus pedagogikaning paydo bo'lishidan to bugungi kungacha bo'lgan rivojlanishini kuzatishni, uning maqsad va funksiyalari ilmiy yutuqlar, nogironlikka nisbatan jamiyat munosabati va ta'lim siyosatidagi o'zgarishlarga javoban qanday o'zgariganini o'rganishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda maxsus pedagogikaning dastlabki bosqichlarida asosan tibbiy modelga asoslangan korreksion yondashuv ustuvor bo'lganligi, keyinchalik esa pedagogik va ijtimoiy modellarning rivojlanishi bilan uning maqsadlari kengayib, inklyuzivlik tamoyillariga yo'naltirilganligi tahlil qilindi. Bu tahlil orqali maxsus pedagogikaning asosiy maqsadlari – nogironligi bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashdan tortib, ularning to'laqonli rivojlanishini, jamiyatga integratsiyalashuvini va hayot sifatini oshirishni ta'minlashgacha bo'lgan transformatsiyasi ko'rsatildi. Tarixiy traektoriyani tahlil qilish orqali tadqiqot g'oyalar va amaliyotlarning mantiqiy rivojlanishini aniqladi, zamonaviy maqsadlar avvalgi sa'y-harakatlarga qanday asoslanganligini, shu bilan birga zamonaviy gumanistik qadriyatlarni qanday aks ettirishini ko'rsatdi. Ushbu tadqiqot maxsus pedagogikaning maqsad va vazifalarini chuqur tahlil qilib, uning rivojlanishdagi nuqsoni bo'lgan shaxslarning to'laqonli rivojlanishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlashdagi hal qiluvchi ahamiyatini ko'rsatdi. Soha diagnostikadan tortib, korreksion-pedagogik, kompensator, profilaktik, ijtimoiy-integrativ, metodik va kadrlar tayyorlash vazifalarini o'z ichiga olgan holda, inklyuziv ta'lim tamoyillarini amalga oshirishda markaziy o'rin tutadi. Mazkur vazifalarning samarali ijrosi har bir bolaning shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun zarur sharoitlarni yaratadi, shu bilan birga jamiyatning ijtimoiy adolat va insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlaydi. Kelajakda maxsus pedagogika innovatsion texnologiyalarni joriy etish, individual ta'lim traektoriyalarini yaratish

va mutaxassislararo hamkorlikni kuchaytirish orqali yanada rivojlanadi. Bu esa yanada adolatli va inklyuziv jamiyat qurishga xizmat qiladi, unda har bir shaxs o‘z o‘rnini topa oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Mirzayeva, S. M. (2022). Maxsus pedagogika fanining nazariy-metodologik asoslari. *Pedagogika*, (2), 112-116. – <https://uzjournals.edu.uz/pedagogika/vol2022/iss2/23/>

[2] Mamatova, M. M. (2021). Alohida ta’lim ehtiyojli bolalarni inklyuziv ta’lim sharoitida ijtimoiy-pedagogik qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish (Pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi). Toshkent davlat pedagogika universiteti. – <https://diss.gov.uz/uz/dissertations/view/2021-02-17-14-14-31-697>

[3] Mirziyoyeva, Sh. M., Mamatova, M. M., & Nazarova, Z. N. (2022). Maxsus pedagogika (Darslik). Innovatsiya.

[4] Xolmatova, D. A. (2022). Rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni ta’limga tayyorlashda maxsus pedagogikaning o‘rni. *Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar*, (1), 220-223. – https://uzjournals.edu.uz/t_i_t/vol2022/iss1/47/

[5] Qodirova, G. R. (2023). Inklyuziv ta’lim sharoitida maxsus pedagogik yordamning samaradorligini oshirish masalalari. *Zamonaviy ta'lim*, (1), 150-153. – https://uzjournals.edu.uz/modern_edu/vol2023/iss1/32/

[6] Abdullayeva, N. M. (2021). Maxsus pedagogika fanining rivojlanish bosqichlari va uning zamonaviy muammolari. *International Journal of Pedagogics*, 1(1), 110-114. – <https://www.interscience.uz/index.php/ijp/article/view/11>

[7] Karimova, F. S. (2024). Maxsus pedagogikada innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati. *Science and Education*, 5(1), 85-89. – <https://scienceandeducation.uz/index.php/sae/article/view/9779>